

Digitala tal och Boolesk algebra

Innehåll

- Talsystem och koder
- Aritmetik för binära tal
- Grundläggande logiska operationer
- Logiska grindar
- Definitioner i Boolesk algebra
- Räknelagar

Binära talsystemet

◆ Binärt

- Positionssystem
- Två symboler används, $B = \{ 0, 1 \}$
- Binära tal gör det lätt att bygga elektronik baserade på elektroniska omkopplare
- En algebra utvecklad av Boole gör det lätt att hantera logiska uttryck baserade på binära tal

Positionsbaserade talsystem

- ♦ Ett generellt positionsbaserat talsystem med basen b

Låt

$S = \{s_0, s_1, \dots, s_{b-2}, s_{b-1}\} =$ mängd symboler

$b =$ antal symboler $\equiv$ basen

$N =$ positivt heltal, $N \geq 0$

$q =$ antal positioner som krävs för att representera N i basen b

Representera positiva heltal

- ◆ För positiva heltal:

$$N = \sum_{i=0}^{q-1} s_i b^i$$

- ◆ *ex.*, Decimaltal

$$(234)_{10} = s_2 b^2 + s_1 b^1 + s_0 b^0$$

$$\text{låt } b = 10, \quad S = \{0, 1, \dots, 8, 9\}$$

$$(234)_{10} = 2 \bullet 10^2 + 3 \bullet 10^1 + 4 \bullet 10^0$$

$$(234)_{10} = 2 \bullet 100 + 3 \bullet 10 + 4 \bullet 1$$

$$(234)_{10} = 200 + 30 + 4$$

Representera positiva heltal

- ♦ *exempel*, Binärt tal (basen 2)

$$(1011)_2 = s_3 b^3 + s_2 b^2 + s_1 b^1 + s_0 b^0$$

$$\text{låt } b = 2, S = \{0,1\}$$

$$(1011)_2 = 1 \bullet 2^3 + 0 \bullet 2^2 + 1 \bullet 2^1 + 1 \bullet 2^0$$

$$(1011)_2 = 1 \bullet (1000)_2 + 0 \bullet (100)_2 + 1 \bullet (10)_2 + 1 \bullet (1)_2$$

$$(1011)_2 = (1)_{10} \bullet (8)_{10} + (0)_{10} \bullet (4)_{10} + (1)_{10} \bullet (2)_{10} + (1)_{10} \bullet (1)_{10}$$

$$(1011)_2 = (8+2+1)_{10} = (11)_{10}$$

Representera delar av heltal (*eng. Fraction*)

Låt

$S = \{s_{-1}, \dots, s_{r-2}, s_{r-1}\}$ = mängd symboler

b = antal symboler i $S \equiv$ basen

$1 > F \geq 0$

p = Antal positioner som krävs för att representera F i basen b ,
eller antal positioner som tillåts

då blir

$$F = \sum_{i=-p}^{-1} s_i b^i$$

Exempel på decimal tal

- ◆ Låt $p = 3$ (*tre positioner till höger om decimalpunkten*)

$$b = 10$$

$$F = s_{-1}b^{-1} + s_{-2}b^{-2} + s_{-3}b^{-3}$$

$$(0.625)_{10} = 6 \bullet 10^{-1} + 2 \bullet 10^{-2} + 5 \bullet 10^{-3}$$

$$(0.625)_{10} = 6 \bullet 0.1 + 2 \bullet 0.01 + 5 \bullet 0.001$$

$$(0.625)_{10} = 0.600 + 0.0200 + 0.005$$

Exempel på Binära ”decimaltal”?

◆ Låt $p = 3$

$$b = 2$$

$$(0.101)_2 = 1 \bullet 2^{-1} + 0 \bullet 2^{-2} + 1 \bullet 2^{-3}$$

$$(0.101)_2 = 1 \bullet \frac{1}{2} + 0 \bullet \frac{1}{4} + 1 \bullet \frac{1}{8}$$

$$(0.101)_2 = (0.100)_2 + (0.000)_2 + (0.001)_2$$

Bas-konvertering

- ◆ Ett tal med basen b skrivs om som:

$$\begin{aligned} N_0 &= s_p \cdot b^p + s_{p-1} \cdot b^{p-1} + \dots + s_1 \cdot b^1 + s_0 \cdot b^0 \\ &= (s_p \cdot b^{p-1} + s_{p-1} \cdot b^{p-2} + \dots + s_1) \cdot b + s_0 \\ &= N_1 \cdot b + s_0 \end{aligned}$$

- ◆ En division av N_0 med b ger:

$$N_1 + \left(\frac{s_0}{b} \right)$$

Resten = s_0 = minst signifikanta siffran

$$N_2 + \left(\frac{s_1}{b} \right)$$

Resten = s_1 = näst minst signifikanta siffran

Procedur för bas-konvertering

Exempel: Omvandla 57_{10} till binärt tal

	<i>kvot</i>	<i>rest</i>	
$57 / 2 =$	28	1	Minst signifikanta biten (eng. Least Significant Bit)
$28 / 2 =$	14	0	
$14 / 2 =$	7	0	
$7 / 2 =$	3	1	
$3 / 2 =$	1	1	Mest signifikanta biten (eng. Most Significant Bit)
$1 / 2 =$	0	1	

Svar: $57_{10} = 111001_2$

Att tänka på vid omvandling

- ◆ Syftet med binär representation är att erhålla tal i ett format som passar digital logik
- ◆ Ju större noggrannhet ett binärt tal har desto fler bitar krävs → mer digitala kretsar
- ◆ Alla tal i en bas kan INTE representeras exakt i en annan bas (avrundningsfel)

Binära, Oktala och Hexadecimala tal

- ◆ Det är lätt att konvertera binära tal till andra, mer lättarbetade format genom att gruppera bitar tillsammans och sedan konvertera till lämplig bas
 - Oktala tal $S = \{ 0, 1, \dots, 7 \}$, basen = 8
 - 3-bits grupper
 - Hexadecimal $S = \{ 0, \dots, 9, A, B, C, D, E, F \}$, basen = 16
 - 4-bits grupper

Exempel: Binär till Oktal omvandling

$$N_2 = 1010110100.1$$

gruppera i 3 - bitars grupper från "decimal"-punkten

$$N_2 = 1 \underline{010} \underline{110} \underline{100}.1$$

füll ut med två nollor för att få ett oktalt tal (en full grupp)

$$N_2 = \underline{001} \underline{010} \underline{110} \underline{100}.\underline{100}$$

Konvertera varje 3 - bitars grupp

$$N_8 = 1 \quad 2 \quad 6 \quad 4 \quad . \quad 4$$

$$N_8 = (1264.4)_8$$

Exempel: Binär till hexadecimal

$$N_2 = 1010110100.1$$

gruppera i 4 - bitars grupper från "decimal"-punkten

$$N_2 = 10 \underline{1011} \underline{0100}.1$$

fyll ut med nollor för att få en komplett grupp

$$N_2 = \underline{0010} \underline{1011} \underline{0100}.\underline{1000}$$

Konvertera varje 4 - bitars grupp

$$N_{16} = \begin{matrix} 2 & B & 4 & . & 8 \end{matrix}$$

$$N_{16} = (2B4.8)_{16} = (2B4.8)_H$$

Viktade koder

- ◆ Godtycklig vikt kan tilldelas varje position
 - Binary Coded Decimal (BCD)
 - 8, 4, 2, 1
 - exempel, $1001 = 8 + _ + _ + 1 = 9$
 - Alla kodord används inte
 - ◆ Enbart 0_{10} - 9_{10} används
 - ◆ Ej 10_{10} - 15_{10}

Icke-viktade koder

◆ Cykliska

- På varandra följande kodord skiljer sig åt med endast en bit och det gäller också då de ”slår runt”
- Gray Code är den vanligaste

Gray kod

- ◆ Fördelar
 - Enkelt att konstruera för vilket antal bitar som helst
 - Cyklisk
 - Unik

3-bitars Gray kod

<i>Ordning</i>	<i>Kodord</i>
0	0 0 0
1	0 0 1
2	0 1 1
3	0 1 0
4	1 1 0
5	1 1 1
6	1 0 1
7	1 0 0

Alfanumeriska koder

- ◆ Alfanumeriska koder representerar både
 - Decimala siffersymboler
 - 0 - 9
 - Alfabetets tecken
 - A – Z, a – z
 - Övriga skrivbara tecken
 - T.ex: %, &, ?, *, @
 - Styrsymboler
 - Blanksteg, ny rad, etc.
 - Standardkoder: **ASCII**, EBCDIC, etc.

ASCII

◆ ASCII kodning

- *American Standard Code for Information Interchange*

■ ASCII-tabell

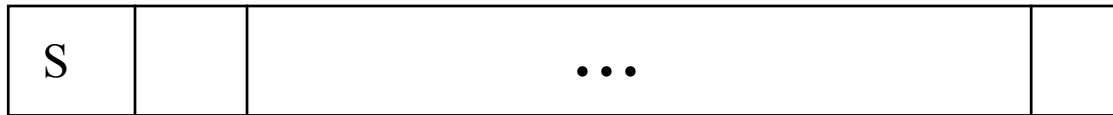
- Ger hexadecimal kod
- Rad: minst signifikanta positionen
- Kolumn: mest signifikanta positionen
- Exempel: $\text{ASCII}('C') = 43_{16}$

	000	001	002	003	004	005	006	007
0	NUL 0000	DLE 0010	SP 0020	0 0030	@ 0040	P 0050	` 0060	p 0070
1	STX 0001	DC1 0011	! 0021	1 0031	A 0041	Q 0051	a 0061	q 0071
2	SOT 0002	DC2 0012	" 0022	2 0032	B 0042	R 0052	b 0062	r 0072
3	ETX 0003	DC3 0013	# 0023	3 0033	C 0043	S 0053	c 0063	s 0073
4	EOT 0004	DC4 0014	\$ 0024	4 0034	D 0044	T 0054	d 0064	t 0074
5	ENQ 0005	NAK 0015	% 0025	5 0035	E 0045	U 0055	e 0065	u 0075
6	ACK 0006	SYN 0016	& 0026	6 0036	F 0046	V 0056	f 0066	v 0076
7	BEL 0007	ETB 0017	' 0027	7 0037	G 0047	W 0057	g 0067	w 0077
8	BS 0008	CAN 0018	(0028	8 0038	H 0048	X 0058	h 0068	x 0078
9	HT 0009	EM 0019	) 0029	9 0039	I 0049	Y 0059	i 0069	y 0079
A	LF 000A	SUB 001A	* 002A	: 003A	J 004A	Z 005A	j 006A	z 007A
B	VT 000B	ESC 001B	+ 002B	; 003B	K 004B	[005B	k 006B	{ 007B
C	FF 000C	FS 001C	, 002C	< 003C	L 004C	\ 005C	l 006C	 007C
D	CR 000D	GS 001D	- 002D	= 003D	M 004D	] 005D	m 006D	} 007D
E	SO 000E	RS 001E	. 002E	> 003E	N 004E	^ 005E	n 006E	~ 007E
F	SI 000F	US 001F	/ 002F	? 003F	O 004F	_ 005F	o 006F	DEL 007F

Negativa tal

◆ teckenbit

- Biten längst till vänster representerar talets tecken
 - 1 negativt
 - 0 positivt
- Bitarna till höger om teckenbiten är storleken på talet

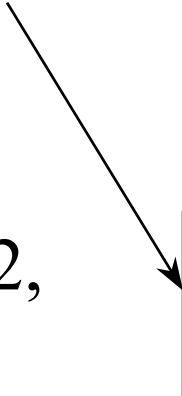

A long horizontal double-headed arrow, consisting of a thin black line with arrowheads at both ends, spanning most of the width of the page.

q-bitar som representerar storleken

Exempel: tal med teckenbit

- ◆ 2 koder för noll
- ◆ Skiftning
 - Ger ej mult/div med 2,
 - Tar ej hänsyn till tecknet

Decimal	s	(storlek) ₂
+3	0	11
+2	0	10
+1	0	01
+0	0	00
-0	1	00
-1	1	01
-2	1	10
-3	1	11

Två-komplement

◆ Två-komplement representation

■ För ett n-bitars tal

- är värdet för MSB -2^{p-1} (istället för $+2^{p-1}$)
- övriga bitars värde är samma som för positiva tal

■ Procedur för att utföra två-komplement

- invertera samtliga bitar i talet
- addera 1 till talet

■ Exempel:

Bilda två-komplement till 8-bitars talet $00010001_2 (=17_{10})$

00010001

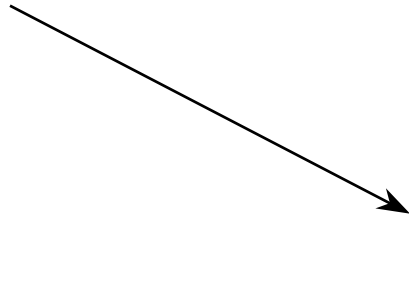
11101110

+ 1

11101111 = -17_{10}

Två-komplement – 3-bitars tal

- ◆ En kod för noll

Decimal	2-komp
+3	011
+2	010
+1	001
+0	000
-0	000
-1	111
-2	110
-3	101
-4	100

Addition och subtraktion

♦ Exempel:

$$3 + 2 = ?$$

$$0011$$

$$\underline{0010}$$

$$0101 = 5_{10}$$

$$7 - 1 = ?$$

$$0111$$

$$\underline{1111}$$

$$1\ 0110 = 6_{10}$$

$$-1 - 3 = ?$$

$$1111$$

$$\underline{1101}$$

$$1\ 1100 = -4_{10}$$

$$2 - 3 = ?$$

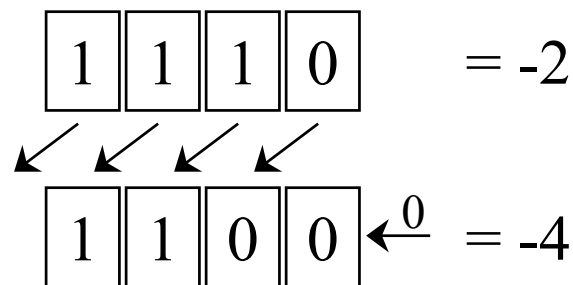
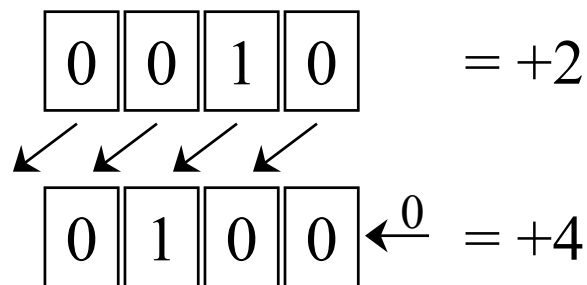
$$0010$$

$$\underline{1101}$$

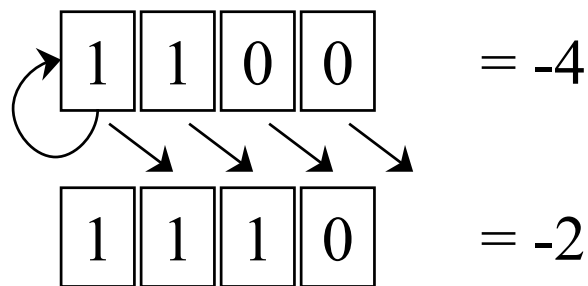
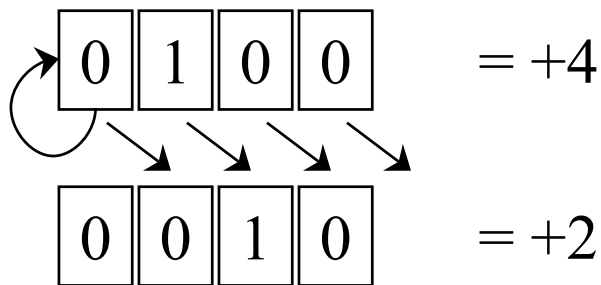
$$1111 = -1_{10}$$

Multiplikation/Division med 2

- ◆ Skifta det binära talet ett steg vänster

- ◆ Skifta det binära talet ett steg höger

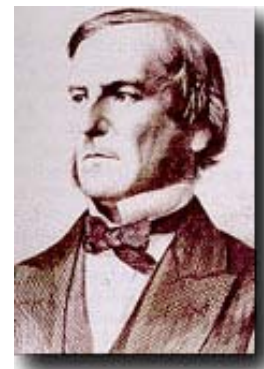
Boolesk Algebra

◆ Historik

George Boole (1815-1864), en engelsk matematiker visade att logik kan uttryckas som algebraiska ekvationer. Han gav upphov till vad vi kallar *Boolesk algebra*.

(1854: *An Investigation of the Laws of Thought, on Which Are Founded the Mathematical Theories of Logic and Probabilities*)

Används idag inom matematik, informationsteori, switching algebra, grafteori, datorvetenskap och artificiell intelligens.

Edward Huntington: (1874-1952), en amerikansk matematiker som gav Boolesk algebra sina axiom.

Claude Shannon (1916-2001), en amerikansk matematiker som beskrev informationens minsta beståndsdel som 0 eller 1. Han myntade begreppet 'bit'. Han lade grunden till informationsteorin som har haft avgörande betydelse för utvecklingen av kommunikationssystem.

Boolesk Algebra – Definitioner

Konstanter

0 (Falsk)

1 (Sann)

Operationer

+ (ELLER)

· (OCH)

' (ICKE)

Axiom

$$0 + 0 = 0$$

$$1 \cdot 1 = 1$$

$$1 + 1 = 1$$

$$0 \cdot 0 = 0$$

$$0 + 1 = 1 + 0 = 1$$

$$1 \cdot 0 = 0 \cdot 1 = 0$$

$$0' = 1$$

$$1' = 0$$

Räknelagar för en variabel

$$x + x = x$$

$$x \cdot x = x$$

$$x + x' = 1$$

$$x \cdot x' = 0$$

$$x + 1 = 1$$

$$x \cdot 0 = 0$$

$$x + 0 = x$$

$$x \cdot 1 = x$$

$$(x')' = x$$

Dessa räknelagar kan enkelt visas utifrån axiomen.

Visa att $x + x = x$

Låt $x = 1$: $1 + 1 = 1$

Låt $x = 0$: $0 + 0 = 0$

Räknelagar för flera variabler

- ◆ Associativa lagar

$$x + (y + z) = (x + y) + z$$

$$x \cdot (y \cdot z) = (x \cdot y) \cdot z$$

- ◆ Kommutativa lagar

$$x + y = y + x$$

$$x \cdot y = y \cdot x$$

- ◆ Distributiva lagar

$$x \cdot (y + z) = x \cdot y + x \cdot z$$

$$x + y \cdot z = (x + y) \cdot (x + z)$$

Räknelagar för flera variabler

◆ absorptionslagar

$$x + x \cdot y = x$$

$$x \cdot (x + y) = x$$

$$x + x \cdot y = x \cdot (1 + y) = x \cdot 1 = x$$

$$\begin{aligned} x \cdot (x + y) &= x \cdot x + x \cdot y = x + x \cdot y \\ &= x \cdot (1 + y) = x \cdot 1 = x \end{aligned}$$

◆ Concensuslagen

$$x \cdot y + x' \cdot z = x \cdot \textcolor{red}{y} + x' \cdot \textcolor{red}{z} + \textcolor{red}{y} \cdot \textcolor{red}{z}$$

◆ De Morgans lag

$$(x + y)' = x' \cdot y'$$

$$(x \cdot y)' = x' + y'$$

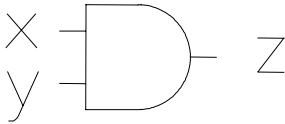
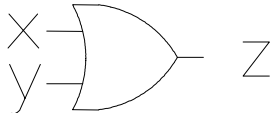
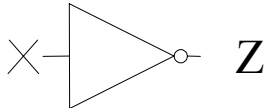
$$\overline{x + y} = \overline{x} \cdot \overline{y}$$

$$\overline{x \cdot y} = \overline{x} + \overline{y}$$

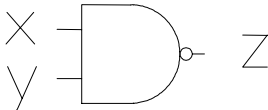
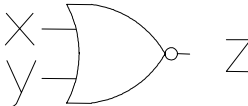
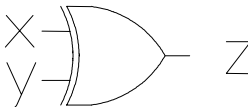
Augustus de Morgan

Grundläggande logiska grindar

Namn/operator	Symbol	Funktion	Logisk operation															
OCH, <i>eng. AND</i> •		<table border="1" data-bbox="1002 347 1166 594"><tr><td><u>X</u></td><td><u>Y</u></td><td><u>Z</u></td></tr><tr><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr><tr><td>0</td><td>1</td><td>0</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td><td>0</td></tr><tr><td>1</td><td>1</td><td>1</td></tr></table>	<u>X</u>	<u>Y</u>	<u>Z</u>	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1	1	1	$Z = X \cdot Y$
<u>X</u>	<u>Y</u>	<u>Z</u>																
0	0	0																
0	1	0																
1	0	0																
1	1	1																
ELLER, <i>eng. OR</i> +		<table border="1" data-bbox="1002 701 1166 948"><tr><td><u>X</u></td><td><u>Y</u></td><td><u>Z</u></td></tr><tr><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr><tr><td>0</td><td>1</td><td>1</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td><td>1</td></tr><tr><td>1</td><td>1</td><td>1</td></tr></table>	<u>X</u>	<u>Y</u>	<u>Z</u>	0	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	1	$Z = X + Y$
<u>X</u>	<u>Y</u>	<u>Z</u>																
0	0	0																
0	1	1																
1	0	1																
1	1	1																
ICKE, <i>eng. NOT</i> ,		<table border="1" data-bbox="1002 1071 1113 1226"><tr><td><u>X</u></td><td><u>Z</u></td></tr><tr><td>0</td><td>1</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td></tr></table>	<u>X</u>	<u>Z</u>	0	1	1	0	$Z = X'$									
<u>X</u>	<u>Z</u>																	
0	1																	
1	0																	

Grundläggande logiska grindar

Namn/operator	Symbol	Funktion	Logisk operation															
<i>NAND</i>		<table border="1" data-bbox="1002 347 1166 594"><tr><th>X</th><th>Y</th><th>Z</th></tr><tr><td>0</td><td>0</td><td>1</td></tr><tr><td>0</td><td>1</td><td>1</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td><td>1</td></tr><tr><td>1</td><td>1</td><td>0</td></tr></table>	X	Y	Z	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	1	0	$Z = \overline{X \cdot Y}$ $Z = (X \cdot Y)'$
X	Y	Z																
0	0	1																
0	1	1																
1	0	1																
1	1	0																
<i>NOR</i>		<table border="1" data-bbox="1002 698 1166 946"><tr><th>X</th><th>Y</th><th>Z</th></tr><tr><td>0</td><td>0</td><td>1</td></tr><tr><td>0</td><td>1</td><td>0</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td><td>0</td></tr><tr><td>1</td><td>1</td><td>0</td></tr></table>	X	Y	Z	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1	1	0	$Z = \overline{X + Y}$ $Z = (X + Y)'$
X	Y	Z																
0	0	1																
0	1	0																
1	0	0																
1	1	0																
<i>XOR</i> $\oplus$		<table border="1" data-bbox="1021 1055 1183 1297"><tr><th>X</th><th>Y</th><th>Z</th></tr><tr><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr><tr><td>0</td><td>1</td><td>1</td></tr><tr><td>1</td><td>0</td><td>1</td></tr><tr><td>1</td><td>1</td><td>0</td></tr></table>	X	Y	Z	0	0	0	0	1	1	1	0	1	1	1	0	$Z = X \oplus Y$
X	Y	Z																
0	0	0																
0	1	1																
1	0	1																
1	1	0																

SLUT på Föreläsning 1

◆ Innehåll

- Talsystem och koder
- Aritmetik för binära tal
- Grundläggande logiska operationer
- Logiska grindar
- Definitioner i Boolesk algebra
- Räknelagar